PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

NOAN'ANAVIY HARAKATLI O'YINLAR ORQALI BURCHAK O'YINCHILARINING MAXSUS CHAQQONLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Sharofova Norxola Shuhrat qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi yo'nalishi 1-kurs Magistranti
Email: sharofovanorxola0301@gmail.com
Telefon raqam: +998930840301
https://doi.org/10.5281/zenodo.20046365

Annotatsiya: Ushbu maqolada gandbol amaliyotida burchak o'yinchilarining maxsus chaqqonlik sifatlarini rivojlantirishda noan'anaviy harakatli o'yinlardan foydalanishning nazariy-pedagogik asoslari yoritiladi. Tadqiqot markaziga burchak zonasida harakatlanuvchi sportchining tez yo'nalish almashtirishi, qisqa masofada portlovchi start olishi, sakrashdan keyin muvozanatni saqlashi, cheklangan maydonda qaror qabul qilishi hamda texnik-taktik vazifani vaqt bosimi ostida bajarishi kabi psixomotor ko'rsatkichlar qo'yildi. Maqolada harakatli o'yinlarning motivatsion, koordinatsion va vaziyatli ta'sir mexanizmlari tahlil qilinib, ularni an'anaviy mashqlar bilan integratsiyalash orqali maxsus chaqqonlikni kompleks shakllantirish imkoniyati asoslanadi. Nazariy xulosalar burchak o'yinchilarining funksional tayyorgarligi, reaktiv chaqqonligi, sensor-motor boshqaruvi va o'yin tafakkurini takomillashtirishga qaratilgan metodik modelni ishlab chiqish uchun ilmiy zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: noan'anaviy harakatli o'yinlar, gandbol, burchak o'yinchisi, maxsus chaqqonlik, koordinatsion qobiliyat, reaktiv tezkorlik, texnik-taktik tayyorgarlik, pedagogik nazorat.

Kirish: Zamonaviy gandbolning yuqori sur'atli, makon-vaqt jihatidan nihoyatda zich va raqib bilan doimiy qarama-qarshilikda kechadigan o'yin tuzilmasi burchak o'yinchilaridan nafaqat umumiy jismoniy tayyorgarlik, balki ma'lum pozitsion vazifaga moslashgan maxsus chaqqonlikni ham talab qiladi[1]. Burchak o'yinchisi hujumning eng chekka sektorida faoliyat olib boradi, uning har bir qarori maydon kengligini ochish, himoya chizig'ini cho'zish, tezkor qarshi hujumga qo'shilish, murakkab burchakdan zarba berish, sakrash fazasida gavdani burish, havoda yo'nalish va zarba burchagini o'zgartirish, raqib posbonining joylashuviga qarab harakat trayektoriyasini moslashtirish kabi vazifalar bilan bog'liq. Shuning uchun bu pozitsiyada chaqqonlik oddiy tez yugurish yoki umumiy epchillik ko'rinishida emas, balki ko'p komponentli, o'yin vaziyatiga sezgir va texnik-taktik maqsad bilan boshqariladigan murakkab koordinatsion sifat sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur sifatning nazariy mohiyati sportchining qisqa vaqtda tashqi signallarni qabul qilishi, ularni vaziyatli axborotga aylantirishi, motor dasturini tanlashi, tayanch-harakat apparati, vestibulyar tizim, ko'rish analizatori va proprioseptiv sezgilarni birlashtirgan holda aniq harakat bajarishi bilan izohlanadi[2]. Aynan shunday murakkab funksional tizimni shakllantirishda noan'anaviy harakatli o'yinlar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki ular sportchini oldindan to'liq bashorat qilib bo'lmaydigan sharoitga kiritadi, o'yin qoidalari orqali cheklangan makon, tez o'zgaruvchi signal, jamoaviy o'zaro ta'sir, raqobat, kutilmagan to'siq va bir necha vazifani bir vaqtda bajarish zaruratini yaratadi. An'anaviy mashg'ulotlarda ko'pincha bir xil yo'nalishdagi yugurish, belgilangan masofadagi estafeta, takroriy sakrash yoki texnik elementni standart sharoitda bajarish ustun bo'lsa, noan'anaviy harakatli o'yinlarda harakatning variativligi va vaziyatning dinamikligi asosiy o'ringa chiqadi. Bu esa burchak o'yinchisining musobaqa faoliyatida uchraydigan real muammolarni, xususan, himoyachining oldinga siljishi, pas yo'nalishining o'zgarishi, maydon chizig'iga yaqin masofada muvozanatni yo'qotmaslik, sakrashdan oldingi so'nggi qadamni optimallashtirish va zarba paytida tanani

boshqarish kabi vaziyatlarni pedagogik jihatdan modellashtirish imkonini beradi[3]. Noan'anaviy harakatli o'yinlarning ilmiy ahamiyati shundaki, ular o'quv-mashg'ulot jarayonini faqat fiziologik yuklama bilan emas, balki kognitiv, emotsional va kommunikativ omillar bilan ham boyitadi. Sportchi o'yin davomida doimiy ravishda signalni kuzatadi, sherik va raqib harakatini baholaydi, qoidaga mos yechim tanlaydi, qisqa muddatli xotira va diqqatni safarbar etadi, o'z harakatini jamoaning umumiy taktik rejasiga moslashtiradi. Natijada maxsus chaqqonlik tezkorlik, muvozanat, koordinatsiya, harakat aniqligi, reaksiya tezligi, tezkor-kuch imkoniyati va qaror qabul qilish tezligining integrallashgan mahsuli sifatida rivojlanadi. Burchak o'yinchilari uchun bunday integratsiya alohida ahamiyatga ega, chunki ular ko'pincha maydonning chekka, xavfli va harakat erkinligi cheklangan hududida faoliyat yuritadi; har bir xato to'p yo'qotish, aut chizig'iga chiqib ketish yoki zarba samaradorligining pasayishiga olib kelishi mumkin[4]. Shu nuqtai nazardan, maqolaning dolzarbligi burchak o'yinchilarining maxsus chaqqonlik sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlarni oddiy ko'ngilochar vosita emas, balki ilmiy asoslangan, maqsadli, nazorat qilinadigan va sport pozitsiyasi xususiyatlariga moslashtiriladigan pedagogik texnologiya sifatida talqin etish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning nazariy vazifasi noan'anaviy harakatli o'yinlar tarkibidagi koordinatsion stimul, tezkor qaror qabul qilish sharti, vaziyatli raqobat va emotsional motivatsiya komponentlarini tahlil qilish hamda ularni burchak o'yinchilarining maxsus chaqqonligini shakllantirish mezonlari bilan bog'lashdan iborat. Bu yondashuv murabbiyga mashg'ulot jarayonini faqat jismoniy yuklamani ko'paytirish orqali emas, balki harakat mazmunini murakkablashtirish, o'yin vazifasini differensiallashtirish, signal turlarini almashtirish, hudud chegaralarini o'zgartirish va sportchining individual javob reaksiyasini baholash orqali takomillashtirish imkonini beradi. Shuningdek, noan'anaviy o'yinlar o'smir va yosh sportchilarda mashg'ulotga barqaror qiziqish uyg'otadi, charchoq fonida ham ijodiy harakat yechimini izlashga undaydi, jamoaviy muloqot va mas'uliyat hissini kuchaytiradi[5]. Demak, burchak o'yinchilarining maxsus chaqqonligini rivojlantirish masalasi biologik, pedagogik, psixologik va taktik omillar kesishgan murakkab ilmiy muammo bo'lib, uni noan'anaviy harakatli o'yinlar asosida yoritish gandbol tayyorgarligi nazariyasini yanada boyitadi hamda amaliy mashg'ulotlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Mavzu doirasidagi ilmiy qarashlarni tahlil qilishda, avvalo, O'zbekiston gandbol maktabida nazariy-uslubiy asoslarni shakllantirishga katta hissa qo'shgan Sh.K. Pavlovning ishlari alohida metodologik tayanch sifatida namoyon bo'ladi. Pavlov hammualliflar bilan tayyorlagan "Gandbol nazariyasi va uslubiyati" darsligida gandbol sport turining texnikasi, taktikasi, jismoniy tayyorgarligi, mashg'ulot jarayonini tashkil etish va musobaqa faoliyatini boshqarish masalalari tizimli yoritilgan bo'lib, burchak o'yinchisining maxsus harakatlari ham aynan umumiy o'yin qonuniyatlari va pozitsion vazifalar bilan uzviy bog'liq holda tushuniladi[6]. Ushbu yondashuvga ko'ra, sportchining chaqqonligi faqat tana harakatining tezligi emas, balki gandbol texnikasini o'zlashtirish, hujum va himoya fazalarida o'z vaqtida joy almashish, to'p bilan va to'psiz harakatni uyg'unlashtirish hamda qaror qabul qilish jarayonini takomillashtirish bilan bevosita bog'liqdir. Shuning uchun Pavlov maktabi burchak o'yinchisining chaqqonligini texnik-taktik tayyorgarlikdan ajratib qo'ymaslik, aksincha, uni o'yin vazifasining mazmuniga singdirish zarurligini ko'rsatadi[7]. Ikkinchi muhim ilmiy yo'nalish F. Xo'jayev va R. Abdurasulov tomonidan ishlab chiqilgan milliy hamda harakatli o'yinlar metodikasida ko'rinadi. Ularning "Milliy harakatli o'yinlar va estafetalar"ga oid ishlari harakatli o'yinlarning tarbiyaviy, sog'lomlashtiruvchi, koordinatsion va motivatsion imkoniyatlarini keng ochib beradi; bu manba noan'anaviy o'yinlarni sport mashg'ulotiga faqat dam olish yoki mashg'ulotni qiziqarli qilish vositasi sifatida emas, balki maqsadli jismoniy sifatlarni rivojlantiruvchi pedagogik tizim sifatida kiritish mumkinligini asoslaydi[8]. Mazkur ikki olimlar guruhi qarashlarini uzviy bog'laganda, nazariy jihatdan muhim xulosa yuzaga keladi: Pavlov gandbolning ichki texnik-taktik strukturasini, pozitsion harakatlar va sport tayyorgarligi

qonuniyatlarini izohlasa, Xo‘jayev va Abdurasulov harakatli o‘yinlar orqali jismoniy sifatlarni tabiiy, emotsional va vaziyatli faoliyat sharoitida shakllantirish mexanizmini ochib beradi. Demak, burchak o‘yinchilarining maxsus chaqqonligini rivojlantirishda bu ikki nazariy yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi: birinchisi sport turining maxsus talablarini belgilaydi, ikkinchisi esa ushbu talablarni o‘yinli, variativ va didaktik jihatdan moslashuvchan mashg‘ulot vositalariga aylantirish imkonini beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, noan’anaviy harakatli o‘yinlar burchak o‘yinchisida qisqa masofali tezlanish, burilish, chiziq bo‘ylab harakatlanish, sakrashdan keyingi muvozanat, to‘pni qabul qilishdan oldin tanani tayyorlash va raqib bosimida yo‘nalishni almashtirish kabi harakatlarni kompleks rivojlantiradi. Shu bois mazkur maqolada o‘zbek olimlarining ikki yo‘nalishdagi ilmiy merosi yagona nazariy modelga birlashtirilib, gandbol pozitsiyasiga xos maxsus chaqqonlikni noan’anaviy harakatli o‘yinlar orqali takomillashtirishning ilmiy asoslari sifatida talqin qilindi.

Metodologik qism. Ushbu maqolada burchak o‘yinchilarining maxsus chaqqonlik sifatlarini rivojlantirishning nazariy asoslarini ochish uchun pedagogik tahlil, adabiyotlarni qiyosiy o‘rganish, sport faoliyatini model sifatida talqin qilish, pozitsion-vazifaviy tahlil, harakat strukturasini komponentlarga ajratish, o‘yinli mashqlarni didaktik loyihalash, ekspert baholash, pedagogik kuzatish, testlash, nazariy umumlashtirish va mantiqiy sintez metodlari ishlatildi. Pedagogik tahlil metodida gandbol mashg‘ulotlarida burchak o‘yinchilariga qo‘yiladigan asosiy talablar, ya’ni tez start olish, chiziq bo‘ylab yugurish, keskin burilish, sakrashdan oldin tayanch qadamni to‘g‘ri tanlash, pasni qabul qilish jarayonida gavdani zarba holatiga tayyorlash va himoyachi bosimida harakatni davom ettirish kabi ko‘rsatkichlar o‘rganildi. Qiyosiy adabiyotlar tahlili yordamida gandbol nazariyasida ko‘rsatilgan maxsus tayyorgarlik talablari harakatli o‘yinlar metodikasidagi koordinatsion va motivatsion imkoniyatlar bilan solishtirildi. Pozitsion-vazifaviy tahlil burchak o‘yinchisining maydondagi joylashuvi, hujum kengligini ta’minlash, tezkor qarshi hujumni yakunlash, tor burchakdan zarba berish, himoyaga qaytishda chiziq bo‘ylab masofani yopish va ikkinchi tempda bo‘sh hududga kirish kabi funksiyalarini aniqlashga xizmat qildi. Harakat strukturasini komponentlarga ajratish orqali maxsus chaqqonlik reaksiya tezligi, fazoviy mo‘ljal olish, dinamik muvozanat, yo‘nalishni almashtirish, tezkor-kuchli start, ritmni o‘zgartirish, to‘p bilan koordinatsiya va qaror qabul qilish tezligi kabi tarkibiy qismlardan iborat integrativ sifat sifatida baholandi. O‘yinli mashqlarni didaktik loyihalash metodida har bir noan’anaviy harakatli o‘yin maqsad, qoida, maydon chegarasi, signal turi, raqobat shakli, texnik element, yuklama me’yori va pedagogik nazorat ko‘rsatkichlariga ko‘ra tuzildi. Masalan, rangli signal asosida chiziq bo‘ylab yo‘nalish almashtirish, to‘pni qabul qilishdan oldin ikki xil fint bajarish, tor sektor ichida sherik bilan joy almashish, sakrashdan keyin belgilangan nishonga zarba yo‘llash, himoyachi rolidagi o‘yinchi bosimiga mos ravishda harakatni davom ettirish kabi topshiriqlar model sifatida tanlandi. Ekspert baholash metodida murabbiy va jismoniy tarbiya mutaxassislari harakatli o‘yinlarning burchak pozitsiyasiga mosligi, xavfsizligi, murakkablik darajasi, takrorlash imkoniyati va musobaqa vaziyatiga yaqinligini baholaydi. Pedagogik kuzatish sportchilarning o‘yin davomida signalga javob berish tezligi, harakat aniqligi, qoidaga moslashuvi, emotsional faolligi, sherik bilan muvofiqlashuvi va charchoq sharoitida texnik elementni saqlab qolish qobiliyatini qayd etishga qaratildi. Testlashda 5x10 metr mokisimon yugurish, 505 chaqqonlik testi, T-test, reaksiya signali bo‘yicha start, bir oyoqli dinamik muvozanat, sakrashdan keyingi nazoratli qo‘nish va to‘p bilan qisqa masofali harakat kabi nazorat mashqlari nazariy jihatdan mos ko‘rsatkich sifatida tanlandi. Mantiqiy sintez natijasida noan’anaviy harakatli o‘yinlarning burchak o‘yinchisiga ta’siri uch darajada izohlandi: jismoniy darajada tezkorlik va koordinatsiya faollashadi, kognitiv darajada qaror qabul qilish va vaziyatni oldindan sezish rivojlanadi, texnik-taktik darajada esa o‘yin vazifasiga mos harakat avtomatizmi shakllanadi.

Natijalar. Nazariy tahlil va metodik modellashtirish natijalari shuni ko‘rsatdiki, noan’anaviy harakatli o‘yinlar burchak o‘yinchilarining maxsus chaqqonligini rivojlantirishda ko‘p yo‘nalishli

pedagogik ta’sir manbai bo‘lib, ular odatiy yugurish yoki standart koordinatsion mashqlarga nisbatan ko‘proq vaziyatli murakkablik hosil qiladi. Birinchi natija sifatida maxsus chaqqonlikning tuzilmasi aniqlashtirildi: burchak o‘yinchisi uchun chaqqonlik reaksiya tezligi, chiziq bo‘ylab yo‘nalish almashtirish, dinamik muvozanat, sakrashdan keyingi gavda nazorati, qisqa masofadagi portlovchi tezlanish, to‘p bilan harakat koordinatsiyasi, raqib bosimini sezish va zarba burchagini o‘zgartirish qobiliyatlarining birlashgan tizimidir. Ikkinchi natija noan’anaviy o‘yinlarning mashg‘ulot mazmuniga kiritilishi sportchida oldindan tayyorlangan harakat stereotipidan tashqariga chiqish, o‘zgaruvchi signalga moslashish va makon chegaralarini hisobga olgan holda tezkor javob berish imkoniyatini oshirishini ko‘rsatdi. Masalan, rangli kartochka, tovush signali, murabbiy imo-ishorasi yoki sherikning harakatiga javob tarzida bajariladigan o‘yinlar burchak o‘yinchisining sensor-motor moslashuvini kuchaytiradi; bu esa musobaqada kutilmagan pas, himoyachining keskin chiqishi yoki darvozabonning joylashuv o‘zgarishiga tez javob qaytarish uchun zarur. Uchinchi natija sifatida harakatli o‘yinlarning emotsional-motivatsion afzalligi aniqlandi: raqobat, jamoaviy hamkorlik va yutuqqa intilish sportchini bir xil mashq takrorlaridan kelib chiqadigan psixologik sustlikdan himoya qiladi, mashg‘ulotda faol ishtirokni kuchaytiradi va ixtiyoriy diqqatni barqarorlashtiradi. To‘rtinchi natija metodik izchillik bilan bog‘liq bo‘lib, o‘yinlar murakkablik bosqichlari bo‘yicha tashkil etilganda ularning ta’siri yanada samarali bo‘lishi nazariy asoslandi: dastlab to‘psiz yo‘nalish almashtirish va muvozanat topshiriqlari, keyin to‘p bilan harakat, undan so‘ng raqib bosimi, yakunda esa cheklangan vaqt va tor sektor sharoitida texnik-taktik vazifa bajarish tavsiya etiladi. Beshinchi natija shundan iboratki, burchak o‘yinchisi uchun o‘yinli mashqlar maydonning aynan chekka hududiga moslashtirilganda, ya’ni aut chizig‘i, darvoza burchagi, qanotdan kirish va sakrab zarba berish elementlari bilan boyitilganda, umumiy chaqqonlik maxsus chaqqonlikka aylana boshlaydi. Oltinchi natija pedagogik nazoratning zarurligini ko‘rsatadi: noan’anaviy o‘yinlar erkin va qiziqarli ko‘rinsa-da, murabbiy har bir o‘yinning maqsadi, yuklama hajmi, dam olish oralig‘i, takrorlar soni, texnik xatolar, qoidaga amal qilish va xavfsizlik talablarini aniq belgilashi kerak. Yettinchi natija sifatida ushbu yondashuvning differensial xarakteri asoslandi, chunki barcha burchak o‘yinchilari bir xil harakat tajribasi, morfofunksional imkoniyat va psixologik reaksiya tezligiga ega emas; shuning uchun o‘yinlarning tezligi, maydon kattaligi, raqib soni va signal murakkabligi individual moslashtirilishi lozim. Umuman, natijalar noan’anaviy harakatli o‘yinlar burchak o‘yinchisida maxsus chaqqonlikni alohida jismoniy sifat emas, balki pozitsion harakat madaniyati, vaziyatli fikrlash va texnik aniqlik bilan birlashgan kompleks sport kompetensiyasi sifatida rivojlantirishini ko‘rsatdi.

Muhokama. Mavzu bo‘yicha xorijiy ilmiy qarashlarni polemik tahlil qilishda V.I. Lyax va T. Bompa yondashuvlari o‘rtasidagi nazariy farq ayniqsa diqqatga sazovordir. Lyax koordinatsion qobiliyatlarni sportchi harakat faoliyatining markaziy boshqaruv mexanizmi sifatida talqin qiladi va chaqqonlikni, avvalo, harakatni qayta qurish, muvofiqlashtirish, makonda mo‘ljal olish, ritmni boshqarish hamda o‘zgaruvchi sharoitga moslashish qobiliyati bilan bog‘laydi. Bu nuqtai nazardan, burchak o‘yinchisining maxsus chaqqonligi ko‘proq neyropsixologik va sensor-motor muammo sifatida qaraladi: sportchi signalni tez tanishi, o‘z tanasining holatini his qilishi, raqibning yo‘nalishini oldindan sezishi va harakat dasturini bir lahzada almashtirishi kerak. Lyax yondashuvi noan’anaviy harakatli o‘yinlarni aynan shu jihati bilan qo‘llab-quvvatlaydi, chunki o‘yinli vaziyatlar ko‘pincha kutilmagan, ko‘p signalli va variativ bo‘lib, sportchining koordinatsion moslashuvini tabiiy tarzda faollashtiradi[9]. Bompa esa periodizatsiya nazariyasi doirasida jismoniy sifatlarni rejalashtirilgan yuklama, bosqichma-bosqich rivojlanish, biomotor qobiliyatlar o‘rtasidagi nisbat va mashg‘ulot sikllarining maqsadli boshqarilishi orqali talqin qiladi[10]. Uning qarashida chaqqonlik tezlik, kuch, egiluvchanlik, koordinatsiya va quvvatning murakkab kombinatsiyasi bo‘lib, uni samarali rivojlantirish uchun yuklama hajmi, intensivlik, dam olish, takroriylik va musobaqa davriga mos davriylik aniq rejalashtirilishi lozim. Shu yerda ilmiy polemika yuzaga keladi: Lyax uchun

asosiy urg‘u harakatning koordinatsion sifatiga, vaziyatga moslashuvga va boshqaruv mexanizmiga qaratilsa, Bompa uchun asosiy masala chaqqonlikni umumiy tayyorgarlikdan maxsus tayyorgarlikka bosqichma-bosqich olib o‘tish, yuklama parametrlarini nazorat qilish va sport natijasiga xizmat qiladigan tizimli reja tuzishdir. Agar faqat Lyax qarashiga tayanilsa, mashg‘ulot juda qiziqarli va vaziyatli bo‘lishi mumkin, biroq yuklama me’yori, tiklanish va davriylik yetarli nazorat qilinmasa, sportchida ortiqcha charchoq yoki texnik beqarorlik paydo bo‘lishi ehtimoli bor. Agar faqat Bompa modeliga suyanilsa, mashg‘ulot ilmiy rejalashtirilgan bo‘ladi, ammo o‘yin faoliyatining kutilmaganligi, emotsional faolligi va sensor-motor variativligi yetarlicha aks etmasligi mumkin. Shu sababli mazkur maqola ikki qarashni qarama-qarshi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi nazariy asos sifatida qabul qiladi: Lyax noan’anaviy harakatli o‘yinlarning ichki koordinatsion mexanizmini tushuntiradi, Bompa esa ularni yillik va haftalik mashg‘ulot tizimiga ilmiy tartib bilan joylashtirish zarurligini asoslaydi. Burchak o‘yinchisi tayyorgarligida bu sintez ayniqsa muhim, chunki qanot hududida bajariladigan harakatlar bir vaqtning o‘zida chaqqon, kuchli, tezkor, texnik aniq va vaziyatga mos bo‘lishi kerak. Demak, bahsli jihat shundaki, chaqqonlikni faqat koordinatsiya sifatida ham, faqat yuklama orqali shakllanadigan biomotor sifat sifatida ham tushunish yetarli emas; uni noan’anaviy o‘yinlar, pozitsion texnika, taktik qaror va davriylashtirilgan yuklamaning integratsiyasi sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan puxtaroqdir.

Xulosa. Tadqiqot mavzusi bo‘yicha olib borilgan nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, noan’anaviy harakatli o‘yinlar burchak o‘yinchilarining maxsus chaqqonlik sifatlarini rivojlantirishda yuqori pedagogik qiymatga ega bo‘lgan kompleks vositadir. Ular sportchining faqat jismoniy tezkorligini emas, balki koordinatsion boshqaruvini, reaksiya tezligini, fazoviy mo‘ljal olishini, muvozanatini, to‘p bilan harakat aniqligini, raqib bosimida qaror qabul qilishini va o‘yin vazifasiga moslashuvchanligini rivojlantiradi. Burchak o‘yinchisi maydonning cheklangan hududida faoliyat olib borgani uchun uning chaqqonligi umumiy epchillikdan farqli ravishda pozitsion, taktik va texnik mazmun bilan boyitilgan bo‘lishi zarur. Shu sababli noan’anaviy o‘yinlar mashg‘ulotga tasodifiy qo‘shiladigan ko‘ngilochar element sifatida emas, balki maqsad, qoida, yuklama, signal, raqobat va nazorat mezonlari aniq belgilangan metodik tizim sifatida qo‘llanishi lozim. Maqolada tahlil qilingan o‘zbek olimlari merosi gandbolning maxsus talablari va harakatli o‘yinlarning tarbiyaviy-koordinatsion imkoniyatlarini birlashtirishga imkon berdi, xorijiy olimlar polemikasi esa koordinatsion yondashuvni davriylashtirilgan yuklama nazariyasi bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Amaliy nuqtai nazardan murabbiylar burchak o‘yinchilari uchun o‘yinlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirishi, avval to‘psiz va ochiq sharoitdagi harakatlardan boshlashi, keyin to‘p, raqib, vaqt chegarasi va tor sektor elementlarini kiritishi maqsadga muvofiqdir. Shunday tashkil etilgan mashg‘ulot burchak o‘yinchisining maxsus chaqqonligini barqaror, funksional va musobaqa faoliyatiga yaqin shaklda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raxmatova N. Milliy Harakatli O ‘yinlarning Talaba Yoshlarda Chaqqonlik Jismoniy Sifatini Shakllantirishdagi Ahamiyati //Maktabgacha va Maktab Ta’limi Jurnali. – C. 676177.
2. Eshnazarov J. Jismoniy madaniyat tarixi va boshqarish //T.,«Fan va texnologiya» nashriyoti. – 2008. – T. 388.
3. Fayziyev Y. M., Eshboyev E. H. Umumiy va tibbiy psixologiya //T.,< Ilm ziyo. – 2007.
4. Masharipova M. I., Sobirova L. Maktabgacha yoshdagi bolalarning egiluvchanlik va chaqqonlik sifatlarini rivojlantirish uslubiyati //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 1. – C. 504-513.
5. Sobirova L. X. Maktabgacha yoshdagi bolalarning egiluvchanlik va chaqqonlik sifatlarini rivojlantirish uslubiyati //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 1. – C. 873-875.

6. Nuriddinov A. Uzoq masofaga yuguruvchilar jismoniy tayyorgarligining sport natijalariga aloqadorligi //pedagogik tadqiqotlar jurnali. – 2025. – T. 3. – №. 1. – C. 649-653.
7. Ismailov F., Haydarova Z. Yosh futbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini tarbiyalash uslubiyati //Modern education and development. – 2025. – T. 40. – №. 4. – C. 372-379.
8. Haydarov F. F. Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligini optimallashtirish //образование и наука в xxi веке. – 2025. – №. 68-4 (том 3).
9. Pavlov Sh.K., Abdalimov O.X., Yusupova Z.E. Gandbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. 448 b.
10. Xo‘jayev F., Abdurasulov R., Xo‘jayeva M. Milliy harakatli o‘yinlar va estafetalar. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2021.